

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов
2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Університетські студії:

ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА

для студентів
спеціальності: 0.35 Філологія
освітнього рівня першого (бакалаврського)
освітньо-професійної програми 035.01.01 Українська мова та література

Київ – 2022

Розробник:

Сасвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Викладач:

Сасвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Робочу програма розглянуто і затверджено на засіданні

кафедри української мови

Протокол від 12. 08. 2022 р. № 1

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(М. О. Вінтонів)
(ініціали, прізвище)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи) 035.01.01 «Українська мова та література»

_____. _____. 2022 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи) _____

 (Вінтонів М.О.)

Робочу програму перевірено

02. 09. 2022 р.

Заступник декана факультету української філології, культури і мистецтва з науково-методичної та навчальної роботи _____ С. І. Горобець)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Університетські студії		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	6/ 180	
Курс	I	
Семестр	1	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Змістовий модуль 1. Вступ до мовознавства		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	2 /60	
Курс	1	-
Семестр	1	-
Кількість змістових модулів з розподілом:	2	-
Обсяг кредитів	2	-
Обсяг годин, зокрема:	60	-
Аудиторні	28	-
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	28	-
Форма семестрового контролю	залік	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Вступ до мовознавства» – засвоєння основних понять мовознавчої теорії; формування теоретичного підґрунтя майбутнього філолога; вивчення закономірностей будови, розвитку і функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках з людиною, культурою, історією, суспільством.

Завдання дисципліни:

- ознайомити студентів з основним колом проблем мовознавства;
- сформувати у студентів навички розуміння та осмисленого використання наукової термінології;
- розглянути особливості системної організації мови як взаємодії і взаємозв'язків мовних одиниць;
- виробити вміння самостійно аналізувати мовні явища;
- ознайомити студентів з основними методами лінгвістичних досліджень;
- підготувати першокурсників до наукового вивчення конкретної мови відповідно до спеціалізації.

Під час лекційних і практичних занять та самостійної роботи студенти, майбутні філологи за спеціалізацією «Українська мова та література», набувають таких **програмних**

компетентностей: ЗК1, ЗК2, ЗК4, ЗК5, ЗК6, ЗК7, ЗК8, ЗК10, ЗК11, ЗК12, ЗК13 (загальні компетентності), ФК3, ФК6, ФК7, ФК8, ФК11, ФК15 (фахові компетентності).

ЗК1: Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2: Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК4: Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК5: Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК6: Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК7: Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК8: Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК10: Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК11: Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК12: Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК13: Здатність проведення досліджень на належному рівні.

ФК3: Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії української мови.

ФК6: Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати українську мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

ФК7: Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту.

ФК8: Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

ФК11: Здатність до надання консультацій з дотримання норм літературної мови та культури мовлення.

ФК15: Інтеракційна компетентність передбачає: уміння вести діалог, побудований на реальній або симульованій ситуації та вільно вести розмову з носіями мови; здатність викладати свою думку відповідно до певних типів тексту з дотриманням параметрів комунікативно-стилістичної доцільності та мовної правильності.

3. Результати навчання за дисципліною

Після опанування дисципліни «Вступ мовознавства» студенти повинні мати такі *програмні результати навчання: 1, 2, 3,4,5,6,7,8,10,12,13,14*

ПРН-1: Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.

ПРН-2: Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН-3: Організувати процес свого навчання й самоосвіти.

ПРН-4: Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства.

ПРН-5: Співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.

ПРН-6: Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих завдань і проблем професійної діяльності.

ПРН-7: Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН-8: Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію української мови та літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН-10: Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

ПРН-12: Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН-14: Використовувати українську мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

заняття	Назва заняття							
		Разом	Аудиторні	Лекції	Семінарські	Практичні	Самостійн. робота	Підсумк контроль
Змістовий модуль I. Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови								
1.	Мовознавство як наука. Природа і сутність мови. Функції мови	6	3	2	1		3	
2.	Мова як система. Основні лінгвістичні антиномії	8	5	2	3		3	
3.	Мови світу, їх вивчення та класифікація	7	4	2	2		3	
4.	Походження і розвиток мов	6	2		2		4	
Разом		29	14	6	8		13	2
Змістовий модуль II. Структурні елементи мовної системи								
5.	Фонетика і фонологія	7	4			4	3	
6.	Лексикологія. Слово як основна одиниця мови	6	2			2	4	
7.	Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови	6	2			2	4	
8.	Граматика	10	6	2		4	4	
Разом		31	14	2		12	15	2
Разом за навчальним планом		60	28	8	8	12	28	4

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Тема 1: Мовознавство як наука. Природа і сутність мови. Функції мови

Мовознавство як наука. Об'єкт і предмет дослідження мовознавства. Багатоаспектність розуміння мови в сучасній науці.

Аспекти і розділи мовознавства. Конкретне і загальне мовознавство. Синхронічне і діахронічне мовознавство. Зіставне мовознавство. Прикладна лінгвістика. Система мовознавчих дисциплін.

Предмет, зміст і основні завдання курсу. Структура курсу.

Мовознавство в системі інших наук. Зв'язок мовознавства з науками гуманітарного (філософією, історією, логікою, соціологією, етнографією, археологією, літературознавством) та природничого (біологією, анатомією, фізіологією, психологією, медициною, географією, фізикою, математикою) циклів.

Методи лінгвістичних досліджень. Поняття про методи наукового дослідження. Загальні й спеціальні методи в мовознавстві. Описовий, порівняльно-історичний, зіставний та структурний методи.

Огляд основних лінгвістичних праць зі вступу до мовознавства. Посібники, хрестоматії, найважливіші монографії та статті з розділів: історія мовознавства, теорія мовознавства та методи наукових досліджень.

Природа і сутність мови. Трагування мови як біологічного, психічного та суспільного явища. Суспільна природа мови.

Функції мови.

Семінарське заняття 1.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

Тема 2: Мова як система. Основні лінгвістичні антиномії

Система і структура мови. Системний характер мови. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями. Структура мови. Мовні рівні: основні й проміжні.

Знаковий характер мови. Основні властивості знака. Структура знака. Своєрідність мови як знакової системи. Природа мовного знака. Знаковість і одиниці мови. Мова і несловесні форми спілкування.

Мова і мислення. Діалектична єдність мови і мислення. Види мислення. Основні критерії розмежування мови і мислення. Функції мови щодо мислення. Функції мислення щодо мови.

Мова і мовлення. Гносеологічний, онтологічний і прагматичний підходи до розмежування мови і мовлення.

Семінарське заняття 2.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 10 -16; 18; 19; 22; 23.

Тема 3: Походження і розвиток мов

Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови. Звуконаслідувальна, звуко символічна, вигуків гіпотези, гіпотези трудових вигуків, жестів, гіпотеза походження мови Ф.Енгельса.

Основні етапи розвитку мови. Історичні зміни в мові, зовнішні та внутрішні причини змін у мові. Мови первісного ладу, феодальної пори та післяфеодальних формацій. Диференціація та інтеграція мов. Мови міжнародного, регіонального спілкування. Міжнародні природні і штучні мови. Мовна політика.

Національна та літературна мови. Формування мов окремих народів. Літературна мова та діалекти. Основні ознаки літературної мови.

Зовнішні і внутрішні причини мовних змін. Мовні контакти. Субстрат і суперстрат. Піджини і креольські мови.

Передумови виникнення письма. Значення письма в історії суспільства. Предметне письмо.

Етапи і форми розвитку письма. Етапи розвитку графічного письма. Піктографічне, ідеографічне, складове та буквенне письмо.

Графіка. Предмет графіки. Алфавіт. Латинська, слов'янська, арабська та індійська сім'ї алфавітів.

Орфографія. Предмет орфографії. Основні принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний, диференційний.

Транскрипція і транслітерація. Фонетична і фонематична транскрипції. Принципи фонетичного письма. Принципи транслітерування власних назв.

Семінарське заняття 3.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 17; 18; 19; 20; 21.

Тема 4: Мови світу, їх вивчення та класифікація

Загальна характеристика мов світу. Різноманітність мов світу і проблеми їхньої класифікації. Критерії розмежування мов світу: за структурою, за кількістю носіїв, за наявністю писемності, за ступенем вивчення, за суспільними функціями.

Генеалогічна класифікація мов. Порівняльно-історичний метод. Мова як історичне явище. Живі і мертві мови. Основні ознаки спорідненості мов. Поняття лінгвістичної карти.

Мовна сім'я, група, підгрупа. Визначення основних понять. Характеристика найбільших мовних родин. Індоевропейська мовна родина. Загальна характеристика слов'янських, романських та германських мов.

Поняття типологічної класифікації мов. Типологічна класифікація мов Шлегелів – Гумбольдта. Ізолятивні (кореневі) мови. Особливості кореневого типу мов. Аглютинативні мови. Особливості аглютинативного типу мов. Інкорпоративні мови. Особливості інкорпоративного типу мов. Флективні мови. Синтетичні та аналітичні мови.

Семінарське заняття 4.

Рекомендована література:

Основна: 1; 2; 4; 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 18; 19; 20.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Структурні елементи мовної системи

Тема 5: Фонетика і фонологія

Фонетика як лінгвістична дисципліна. Місце і роль фонетичної системи у мові. Теоретичне та практичне значення фонетики. Сегментні та суперсегментні явища.

Звуки мови як фізичне і фізіологічне явище. Аспекти дослідження звукової будови мови: акустичний (фізичний), артикуляційний (психофізіологічний), лінгвістичний (фонологічний або функціональний).

Класифікація голосних. Основи поділу звуків на голосні і приголосні. Артикуляційна характеристика голосних звуків.

Класифікація приголосних. Артикуляційно-акустична характеристика приголосних звуків.

Фонетичні процеси. Позиційні зміни звуків. Редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних в кінці слова, протеза.

Комбінаторні зміни звуків. Асиміляція, дисиміляція, акомодация, дієреза, метатеза, епентеза, гаплогія.

Спонтанні та фонетично не зумовлені зміни звуків. Конвергенція та дивергенція. Фонетичні закони. Сутність фонетичних законів. Відмінність фонетичних законів від законів природничих наук.

Фонетичні одиниці та засоби. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Фрази, такти, склади, звуки.

Склад. Поняття про склад. Складові і нескладові звуки. Теорії природи складу.

Наголос. Види наголосу. Перенесення наголосу: прокліза та енкліза. Функції наголосу.

Інтонація. Складові елементи інтонації: мелодика, інтенсивність, пауза, темп та тембр мовлення. Функції інтонації.

Функціональний аспект у вивченні звуків. Фонема. Зміст і обсяг поняття. Функції та основні властивості фонем. Відмінність між звуком і фонемою. Диференційні та інтегральні ознаки фонем.

Система фонем як система опозицій. Види опозицій.

Алофон. Діалектичний характер зв'язків між фонемою і алофонами. Сильна та слабка позиції фонем. Класифікація алофонів.

Поняття дистрибуції. Контрастна та додаткова дистрибуції.

Практичні заняття 1; 2.

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 6: Лексикологія. Слово як основна одиниця мови

Лексикологія як наука про словниковий склад мови. Розділи лексикології.

Слово як основна структурно-семантична одиниця мови. Визначення поняття «слово» у мовознавстві. Характерні ознаки та функції слова. Відмінність слова від морфеми та словосполучення. Лексико-семантична функція слова та способи її реалізації: номінація, нумерація, орієнтація. Номінативна функція слова. Типи слів. Повнозначні і неповнозначні слова. Слово і лексема.

Лексичне значення. Денотативне, конотативне і контекстуальне значення слова. Три типи відношень слова (предметний, поняттєвий, лінгвальний). Види лексичних значень за характером відношень до позначуваного об'єкта. Слово і поняття. Лексичні значення за синтагматичною зумовленістю.

Практичне заняття 3.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 7: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

Поняття лексико-семантичної системи мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення у лексиці.

Полісемія. Полісемія як лексико-семантична категорія. Причини виникнення багатозначності. Пряме й переносне значення слова. Зміни лексичного значення за обсягом: розширення, звуження, зміщення. Метафора як спосіб семантичної деривації. Продуктивні моделі метонімічних перенесень.

Синонімія. Синонімія як лексико-семантична категорія. Види синонімії: фонетична, лексична, фразеологічна, словотвірна; морфологічна, синтаксична, семантична, стилістична. Типи синонімів: семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні. Абсолютні синоніми. Контекстуальні синоніми. Синонімічний ряд та синонімічне гніздо. Поняття про квазісиноніми (Ю.Д. Апресян). Перифрази та евфемізми як різновиди синонімів.

Омонімія. Омонімія як лексико-семантичне явище. Критерії розмежування омонімії та полісемії. Класифікація омонімів (повні та неповні, похідні й непохідні; семантичні, словотворчі, морфологічні). Міжмовні омоніми.

Антонімія. Антонімія як лексико-семантична категорія. Типи антонімів: контрарні, комплементарні, контрарні, векторні. Контекстуальні антоніми. Енантіосемія як окремий різновид антонімії. Антитеза й оксюморон.

Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.

Лексико-семантичне поле як найбільше парадигматичне об'єднання слів.

Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми). Стилiстично нейтральна і стилістично забарвлена лексика.

Історичні зміни словникового складу мови. Причини історичних змін у лексиці. Типи змін у лексико-семантичній системі: архаїзми, історизми, запозичення, неологізми.

Етимологія. Походження мовних одиниць. Внутрішня форма слова. Принципи наукової етимології. Народна (побутова) етимологія.

Фразеологія як наука. Поняття фразеології. Об'єкт і завдання фразеології. Зміст і форма фразеологічних одиниць. Фразеологічне значення, його відмінність від лексичного. Слово і фразеологізм. Словосполучення і фразеологізм. Явища полісемії, омонімії, синонімії, антонімії у фразеологічній сфері.

Класифікація фразеологізмів. Принципи класифікації фразеологічних одиниць. Структурно-граматичні типи фразеологічних одиниць. Стійкі фрази і фраземи. Класифікація фразеологізмів за ступенем семантичного злиття компонентів. Фразеологічні зрощення, єдності та сполучення. Проблемні питання фразеології у працях лінгвістів.

Лексикографія як лінгвістична дисципліна. Поняття лексикографії. Теоретична та практична лексикографія. Реєстрове слово, словникова стаття.

Типи словників. Енциклопедичні та лінгвістичні словники. Типи одномовних словників. Багатомовні словники. Характеристика тлумачних, перекладних, орфоепічних, орфографічних, історичних, етимологічних, фразеологічних, термінологічних словників. Частотні, зворотні, морфемні словники. Словники синонімів, антонімів, омонімів, паронімів.

Практичне заняття 4.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 8: Граматика

Грамматика. Предмет та розділи граматики. Практичне і теоретичне значення граматики. Основні одиниці граматики.

Грамматичне значення. Відмінність між лексичним і граматичним значеннями. Види граматичних значень.

Грамматичні категорії. Класифікація граматичних категорій. Синтаксичні, морфологічні та семантико-граматичні категорії. Характеристика основних граматичних категорій.

Морфеміка. Об'єкт дослідження. Основне коло проблем морфеміки. Морфемний та словотворчий аналіз.

Поняття морфеми. Слово і морфема у мові і мовленні. Типи значень морфем.

Класифікація морфем. Різновиди сегментних морфем. Несегментні морфеми. Словотвірні та формотворчі афікси.

Морфологічні процеси. Перерозклад, опрощення, ускладнення.

Способи вираження граматичних значень. Синтетичні та аналітичні способи вираження граматичних значень. Історична змінність способів і засобів вираження граматичних значень.

Частини мови. Критерії виокремлення частин мови. Класифікація частин мови.

Синтаксична система мови. Загальна характеристика синтаксичної системи. Визначення її основних одиниць.

Поняття словосполучення. Визначення словосполучення. Відмінність синтаксичного словосполучення від слова і речення. Види словосполучень. Типи граматичного зв'язку між членами сурядних і підрядних словосполучень. Синтаксичні зв'язки слів.

Речення. Основні ознаки речення. Речення та судження. Типи речень. Структура речення у різних мовах.

Актуальне членування речення. Засоби актуального членування речення у мовах світу.

Практичні заняття 5; 6.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Семінарське заняття № 1.

Мовознавство як наука. Природа, сутність, функції мови

План

1. Мовознавство як наука. «Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна.
2. Методи дослідження мови (описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний).
3. Природа і сутність мови.
4. Мова і суспільство. Загальнонародна мова та її диференціація.
5. Функції мови.

Ключові поняття і терміни

Мова, мовознавство, загальне мовознавство, конкретне мовознавство, філологія.

Метод, аналіз, синтез, описовий метод, порівняльно-історичний метод, зіставний метод, структурний метод.

Літературна мова, територіальний діалект, соціальний діалект, просторіччя, суржик, мовна політика.

Функції мови: комунікативна, мислетворча, когнітивна, репрезентативна, фактична,

волюнтативна, емотивна, естетична, метамовна, акумулятивна.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення мовознавства.
2. У чому полягає різниця між конкретним і загальним мовознавством?
3. Які лінгвістичні дисципліни виділяють у межах загального мовознавства?
4. Доведіть, що мова є суспільним, а не біологічним чи психічним явищем.
5. Розкрийте зв'язки мови із суспільством.
6. Що розуміють під літературною мовою? Якими рисами характеризується літературна мова? Чим вона відрізняється від загальнонародної мови?

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

Семінарське заняття № 2.

Мова як знакова система. Основні лінгвістичні антиномії

План

1. Мова і мислення. Типи мислення: поняттєве, чуттєво-образне, технічне. Вербальне та невербальне мислення.
2. Система і структура мови.
3. Мова як знакова система.
4. Мова і мовлення.
5. Синхронія і діахронія.

Ключові поняття і терміни

Мислення, чуттєво-образне, технічне, поняттєве мислення, вербальне і невербальне мислення.

Семіотика, лінгвосеміотика, знак, мовний знак, властивості знака, двобічність знака, паралінгвістика.

Мова, мовлення, мовленнєва діяльність.

Система, структура, рівень мови, одиниця рівня, ієрархічні, парадигматичні і синтагматичні відношення між мовними одиницями.

Синхронія, діахронія.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

Семінарське заняття № 3

Походження і розвиток мови

План

1. Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови.
2. Закономірності розвитку мов (зовнішні і внутрішні причини мовних змін; специфіка розвитку різних рівнів мовної структури).
3. Особливості контактування мов (диференціація та інтеграція; піджини і креольські мови; субстрат і суперстрат).
4. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

Ключові поняття і терміни

Гіпотези походження мов, моногенез, полігенез, диференціація, інтеграція, піджини, креольська мова, штучна мова, літературна мова, субстрат, суперстрат.

Питання для самоконтролю:

1. У чому відмінність між походженням мови загалом і походженням конкретної мови?
2. Які теорії лінгвогенезу ви знаєте?
3. Які причини викликають зміни в мові? Наведіть приклади мовних змін, зумовлених зовнішніми причинами та внутрішньомовними причинами.
4. Що таке диференціація та інтеграція мов?
5. До чого може привести контактування мов?
6. Що таке піджини і креольські мови? Що спільне і відмінне між ними?
7. Схарактеризуйте явище схрещення мов? Що таке субстрат і суперстрат?
8. Як змінюються різні рівні мовної структури?

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 17; 18; 19; 20; 21.

Семінарське заняття № 4

Загальна характеристика мов світу. Класифікація мов

План

1. Загальна характеристика мов світу.
2. Порівняльно-історичне вивчення мов.
3. Генеалогічна класифікація мов.
4. Характеристика індо-європейської мовної сім'ї.
5. Типологічна класифікація мов.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

світова (міжнародна) мова, державна мова, генеалогічна класифікація мов, мовна сім'я, мовна група, порівняльно-історичний метод, типологічна класифікація мов, кореневі, аглютинативні, полісинтетичні і флективні мови.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні критерії, за якими можна схарактеризувати усі мови світу.
2. На основі якого методу створена генеалогічна класифікація мов?
3. Назвіть учених, які заклали основи порівняльно-історичного мовознавства.
4. Визначте поняття мовної сім'ї. Скільки мовних сімей є у світі?
5. Назвіть основні мовні сім'ї.
6. До яких сімей, груп і підгруп належать такі мови: санскрит, баскська, японська, українська, італійська, ірландська, угорська, фінська, португальська, датська, польська, турецька, циганська, румунська, арабська, албанська, чукотська, англійська, іспанська, французька, китайська, чеська, вірменська, литовська, македонська?
7. Яку класифікацію мов називають типологічною?
8. Чим типологічна класифікація відрізняється від генеалогічної?
9. Які типи мов виділяють за типологічною класифікацією?
10. Чи бувають чисті типи мов? Доведіть свою відповідь.

Рекомендована література:

Основна: 1; 2; 4; 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 18; 19; 20.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.
Структурні елементи мовної системи

Практичне заняття № 1.
Фонетика як розділ мовознавства. Одиниці фонетики

План

1. Фонетика як лінгвістична дисципліна. Три аспекти вивчення звуків.
2. Артикуляційна класифікація звуків.
3. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
4. Просодичні засоби мовлення. Наголос та інтонація.
5. Позиційні фонетичні зміни: редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних наприкінці слова, протеза.
6. Комбінаторні фонетичні зміни: акомодация, асиміляція, дисиміляція, епентеза, дієреза, метатеза, гаплогія, субституція.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

1. *Фонетика, звук, акустика, артикуляція, мовленнєвий апарат, екскурсія, рекурсія, тон, шум, тембр, голосні звуки, приголосні звуки, проривні, щільні (фрикативні), африкативні, носові, бокові, дрижачі, губні, передньо- (середньо-, задньо-) язикові, шумні, сонорні, палаталізовані приголосні звуки.*
2. *Склад, фонетичне слово, такт, синтагма, фонетична фраза, наголос, інтонація.*
3. *Позиційні фонетичні процеси, комбінаторні фонетичні процеси, редукція, акомодация, асиміляція, гаплогія, епентеза, протеза, метатеза, дієреза, фонетичні історичні чергування.*

Питання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення фонетики?
2. Поясніть, чим відрізняється загальна фонетика від конкретної, описової та історичної? Що є предметом вивчення зіставної фонетики?
3. З якими нелінгвістичними дисциплінами і як саме пов'язана фонетика?
4. Назвіть три аспекти у вивченні звуків мови.
5. Дайте загальну характеристику мовленнєвого апарата.
6. Назвіть основні відмінності між голосними і приголосними звуками.
7. За якими ознаками класифікуються приголосні звуки?
8. Які різновиди змін звуків ви знаєте?
9. Дайте визначення позиційних змін звуків. Назвіть позиційні зміни звуків, поясніть їх суть. Наведіть приклади.
10. Дайте визначення комбінаторних змін звуків. Назвіть комбінаторні зміни звуків.

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Практичне заняття № 2.
Фонологія. Мова і письмо. Графіка і орфографія.

План

1. Поняття фонем. Позиції фонем. Варіанти і варіації фонем.
2. Фонологічна система.
3. Мова і письмо. Етапи розвитку письма.

4. Графіка. Алфавіт.
5. Орфографія. Основні принципи правопису.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Фонологія, фонема, алофон, варіант фонемі, варіація фонемі, привативна фонемна опозиція, еквіполентна фонемна опозиція, градуальна фонемна опозиція.

Піктографія, ідеографія, фонографія, палеографія, графіка, алфавіт, орфографія, принципи орфографії.

Питання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення фонетики?
2. Поясніть, чим відрізняється загальна фонетика від конкретної, описової та історичної? Що є предметом вивчення зіставної фонетики?
3. З якими нелінгвістичними дисциплінами і як саме пов'язана фонетика?
4. Які є три аспекти у вивченні звуків?
5. Дайте загальну характеристику мовленнєвого апарата.
6. Назвіть основні відмінності між голосними і приголосними звуками.
7. За якими ознаками класифікуються приголосні звуки?
8. Які різновиди змін звуків ви знаєте?
9. Дайте визначення позиційних змін звуків. Назвіть позиційні зміни звуків, поясніть їх суть. Наведіть приклади.
10. Дайте визначення комбінаторних змін звуків. Назвіть комбінаторні зміни звуків.
11. Назвіть етапи розвитку графічного письма.
12. Що таке графіка, що є предметом графіки?
13. Які чотири сім'ї алфавітів існують на Землі?
14. Укладіть словник фонетичних термінів (перелік термінів додається).

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Практичне заняття № 3.

Лексикологія. Слово та його значення. Фразеологія. Лексикографія

План

1. Лексикологія. Розділи лексикології.
2. Слово як одиниця мови. Поняття лексеми.
3. Лексичне значення:
 - а) поняття лексичного значення; три типи відношень слова (предметний, поняттєвий, лінгвальний);
 - б) типи лексичних значень за характером відношення до позначуваного об'єкта (прямі і переносні значення) та за синтагматичною зумовленістю (вільні й зв'язані).
4. Полісемія. Основні типи перенесення значень слів (метафора, метонімія).
5. Омонімія. Суміжні з омонімією явища.
5. Фразеологія як розділ лексикології. Фразеологізм. Основні ознаки фразеологізму.
6. Класифікація фразеологізмів.
7. Лексикографія. Енциклопедичні й лінгвістичні словники.
8. Одномовні і багатомовні словники.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію

Лексикологія, семасіологія, ономасіологія, етимологія, фразеологія, ономастика, антропоніміка, топоніміка, лексикографія, слово, лексема, лексико-семантичний варіант, лексичне значення, концептуальне значення, денотативне значення, конотативне значення, пряме значення, переносне значення, вільне значення, фразеологічно зв'язане значення, синтаксично зумовлене значення, конструктивно зумовлене значення, полісемія, метафора, метонімія, синекдоха, омоніми, омоформи, омофони, омографи, фразеологізм, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає лексикологія? Що є предметом загальної, конкретної, історичної та зіставної лексикології?
2. Які розділи лексикології вам відомі? Що є предметом їхнього вивчення?
3. Схарактеризуйте семасіологію як розділ лексикології.
4. Що є об'єктом вивчення ономасіології?
5. Дайте визначення слова. Назвіть його основні ознаки.
6. У чому полягає різниця між термінами «слово» і «лексема»?
7. Дайте визначення поняттю «лексичне значення». Із яких компонентів складається лексичне значення?
8. Назвіть та схарактеризуйте типи лексичних значень.
9. Розкажіть про співвідношення слова і поняття.
10. Які слова є моносемічними? На чому базується полісемія?
11. Яке явище лежить в основі метафори?
12. Який зв'язок значень простежується при метонімії?
13. Схарактеризуйте омонімію як лексико-семантичну категорію.
14. Дайте визначення фразеології.
15. Назвіть основні ознаки фразеологізму. Що зближує фразеологізм зі словом? Що зближує і що різнить фразеологізм і вільне словосполучення?
16. У чому виявляється національна специфіка фразеології? Підкріпіть свої думки конкретними прикладами.
17. Які типи фразеологізмів ви знаєте?
18. Що таке лексикографія?
19. Що є предметом теоретичної лексикографії?
20. Які функції виконує практична лексикографія?
21. На які два типи діляться всі словники?
22. Яка відмінність між енциклопедичними і лінгвістичними словниками?
23. Які енциклопедичні словники ви знаєте?
24. Назвіть основні словники лінгвістичних термінів.
25. На які дві групи поділяються лінгвістичні словники?
26. Перелічіть типи одномовних словників.
27. Розкажіть, які тлумачні словники ви знаєте. Схарактеризуйте їх.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Практичне заняття № 4

Тема: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

План

1. Поняття лексико-семантичної системи мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення між словами.
2. Синонімія.
3. Антонімія.
4. Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.
5. Лексико-семантичне поле.
6. Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми).
7. Причини історичних змін у лексиці. Архаїзми, історизми й неологізми.
8. Запозичення (матеріальне (лексичне) запозичення) і калькування, пряме й опосередковане запозичення, інтернаціоналізми.
9. Етимологія як розділ мовознавства.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію

Синоніми, синонімічний ряд, домінанта, абсолютні (повні) синоніми, часткові синоніми, антоніми, контрарні антоніми, комплементарні антоніми, контрадикторні антоніми, векторні антоніми, гіперо-гіпонімія, конверсія, конверсиви, лексико-семантичне поле, професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми, термін, архаїзми, історизми, неологізми, матеріальне (лексичне) запозичення, калькування, інтернаціоналізми, етимологія.

Питання для самоконтролю

1. Що є основою лексико-семантичної системи мови?
2. Яке парадигматичне об'єднання слів називають семантичним полем?
3. Що таке сема?
4. Наведіть приклади родо-видових зв'язків між словами.
5. На які групи поділяють неповні синоніми?
6. У чому полягає сутність антонімів?
7. Чому деякі слова зазнають табування? Що таке евфемізми?
8. Наведіть приклади різних груп книжної лексики.
9. Які ознаки характерні для термінів?
10. Розкрийте причини історичних змін у лексиці.
11. Які слова називають архаїзмами? Яка відмінність між власне архаїзмами й історизмами? Схарактеризуйте групи лексичних архаїзмів.
12. Які слова називають неологізмами? Які різновиди неологізмів ви знаєте? Що таке авторські неологізми? Який ще існує термін для їх позначення?
13. Розкрийте причини лексичних запозичень. Опишіть шляхи та способи запозичень. Які мови є найпотужнішими джерелами лексичних запозичень?
14. Чому деякі слова зазнають табування? Що таке евфемізми?
15. Дайте визначення етимології.
16. Що розуміють під внутрішньою формою слова? Як називається втрата словом внутрішньої форми?
17. Як ви розумієте термін «наукова етимологія»?
18. Що таке народна (побутова) етимологія? Чим вона відрізняється від наукової етимології?

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Практичне заняття № 5
Граматики. Граматичне значення. Граматичні категорії
План

1. Граматика. Об'єкт і розділи граматики.
2. Граматичне значення.
3. Граматична категорія.
4. Поняття морфеми.
5. Види морфем.
6. Частини мови. Критерії виділення частин мови.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Грамматика, морфологія, синтаксис, дериватологія, граматичне значення, граматична категорія, граматична форма, морфема, афікс, постфікс, інтерфікс, інфікс, циркумфікс, трансфікс, частини мови..

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення граматики.
2. З яких розділів складається грамматика? Дайте визначення цих розділів.
3. Що є предметом морфології і синтаксису?
4. Яке місце в структурі мови посідає грамматика? Обґрунтуйте свою відповідь.
5. Що таке граматичне значення? Які типи граматичних значень ви знаєте?
6. Дайте визначення граматичної категорії. Як класифікують граматичні категорії? Схарактеризуйте основні граматичні категорії.
7. Дайте визначення морфеми й обґрунтуйте його.
8. Які типи значень властиві морфемам? Підкріпіть свою відповідь конкретними прикладами.
9. На які два види поділяються всі морфеми?
10. Назвіть різновиди сегментних морфем. До кожного різновиду наведіть приклади. Що таке суперсегментні морфеми?
11. Як називається розділ мовознавства, який вивчає морфеми? Назвіть основні проблеми цього розділу.
12. Дайте визначення частин мови. Які основні критерії виділення частин мови ви знаєте? Розкрийте зміст кожного критерію.
13. Які допоміжні критерії використовують для визначення слів за частинами мови? У чому полягає проблема провідного критерію?
14. Чи можна один і той самий критерій використовувати як провідний для класифікації слів за частинами мови в різних мовах? Обґрунтуйте свою відповідь.
15. Схарактеризуйте частини мови, вказуючи на їхні основні ознаки.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

Практичне заняття № 6
Способи вираження граматичних значень. Одиниці синтаксису
План

1. Синтетичні способи вираження граматичних значень.
2. Аналітичні способи вираження граматичних значень.
3. Поняття словосполучення. Типи словосполучень.
4. Синтаксичні зв'язки слів.
5. Речення. Основні ознаки речення.
6. Актуальне членування речення.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Афіксація, редуплікація, суплетивізм, внутрішня флексія, спосіб інтонації, спосіб порядку слів, спосіб службових слів, валентність, узгодження, керування, координація, прилягання, тяжіння, інкорпорація, замикання, ізафет, предикативність, модальність, словосполучення, речення, актуальне членування речення.

Питання для самоконтролю

1. Що таке граматична форма слова?
2. Наведіть приклади синтетичних і аналітичних форм слова. Прокоментуйте їх.
3. Що таке суплетивізм?
4. Що ви розумієте під способом вираження граматичних значень?
5. Які способи вираження граматичних значень називають синтетичними? Назвіть основні синтетичні способи вираження граматичних значень.
6. Опишіть усі різновиди афіксального способу вираження граматичних значень. До кожного з них наведіть приклади.
7. Чим відрізняється фузія від аглютинації?
8. Назвіть випадки використання суплетивізму для вираження граматичних значень в українській та іноземній мові, яку ви вивчаєте.
9. Які аналітичні способи вираження граматичних значень вам відомі? Розкажіть про них і наведіть приклади.
10. Які аналітичні способи вираження граматичних значень поширені в іноземній мові, яку ви вивчаєте?
11. Яку синтаксичну конструкцію називають словосполученням?
12. Поясніть, що таке валентність. Як валентність реалізується у побудові словосполучень і речень?
13. На які групи поділяються словосполучення за структурою?
14. Назвіть основні види словосполучень за характером виражених у них синтаксичних відношень.
15. Назвіть синтаксичні зв'язки між словами у словосполученні та реченні, які існують у мовах світу. Скажіть, у яких мовах поширені ті чи ті засоби синтаксичного зв'язку.
16. Наведіть відомі вам визначення речення і зіставте їх. Які аспекти і властивості речення в них відбиті?
17. Назвіть основні властивості речення, які його відрізняють від інших структурних одиниць мови. Розкажіть про співвідношення речення і судження.
18. Які два аспекти виділяють у реченні? Яким терміном називають речення, коли його розглядають як одиницю мовлення?
19. Назвіть граматичні ознаки речення. Поясніть, що таке предикативність, із яких елементів вона складається і якими засобами виражається.
20. Яка роль інтонації в оформленні речення?
21. Що таке комунікативний тип речення? Які комунікативні типи речень ви знаєте?
22. На які типи поділяються речення за структурою? Назвіть структурні типи простого речення.
23. У чому відмінність між односкладними і двоскладними реченнями?
24. Поясніть, що таке актуальне членування речення.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

6. КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

1.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів	Модуль 1		Модуль 2	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	3	3	1	1
Відвідування семінарських занять	1	4	4	-	-
Відвідування практичних занять	1	-	-	6	6
Робота на семінарському занятті	10	4	40	-	-
Робота на практичному занятті	10	6	-	6	60
Виконання завдань для самостійної роботи	5	4	20	6	30
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25
Разом		-	92	-	122
Максимальна кількість балів:		214			
Розрахунок коефіцієнта:		2,14			

6.2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Тема 1: Мовознавство як наука. «Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна

Завдання:

1. Самостійно опрацювати і законспектувати питання «Методи лінгвістичних досліджень». Навести мовні приклади, що ілюструють описовий, порівняльно-історичний, зіставний та структурний методи.

Тема 2: Природа, сутність, функції та будова мови

Завдання:

1. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *мова, мислення, акумулятивна функція мови, волюнтативна функція мови, емотивна функція мови, естетична функція мови, когнітивна функція мови, комунікативна функція мови, метамовна функція мови, мислетворча функція мови, літературна мова, діалект, мовна політика, мислення, чуттєво-образне мислення, технічне мислення, поняттєве мислення, знак, семіотика, паралінгвістика, мовлення, система, структура, синхронія, діахронія, ієрархічні відношення, парадигматичні відношення, синтагматичні відношення.*

2. Випишіть приклади парадигматичних і синтагматичних відношень між одиницями різних мовних рівнів.

Тема 3: Мови світу, їх вивчення та класифікація

Завдання:

1. Назвати мови, найпоширеніші у кожній частині світу. Схарактеризувати за генеалогічною класифікацією мови, які вивчаєте або вивчали.
2. Визначити, до яких сімей, груп і підгруп належать такі мови: санскрит, баскська, японська, українська, італійська, ірландська, угорська, фінська, португальська, датська, польська, турецька, циганська, румунська, арабська, албанська, чукотська, англійська, іспанська, французька, китайська, чеська, вірменська, литовська, македонська?
3. Визначити, який тип переважає у мовах індоєвропейської мовної сім'ї, семіто-хамітської мовної сім'ї, тюркської мовної сім'ї, фіно-угорської мовної сім'ї, китайсько-тибетської мовної сім'ї.

Тема 4: Походження і розвиток мов

Завдання:

I. Самостійно опрацюйте питання:

1. Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови.
2. Закономірності розвитку мов (зовнішні і внутрішні причини мовних змін; специфіка розвитку різних рівнів мовної структури).
3. Особливості контактування мов (диференціація та інтеграція; піджини і креольські мови; субстрат і суперстрат).
4. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясуйте дефініції термінів: *світова (міжнародна) мова, державна мова, мова піджин, креольська мова, штучна мова, літературна мова, субстрат, супер страт.*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Структурні елементи мовної системи

Тема 5: Фонетика і фонологія

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Артикуляційна класифікація звуків.
2. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
3. Просодичні засоби мовлення. Наголос та інтонація.
4. Мова і письмо. Етапи розвитку письма.
5. Графіка. Орфографія. Основні принципи правопису.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *фонетика, звук, акустика, артикуляція, мовленнєвий апарат, екскурсія, рекурсія, тон, шум, висота звука, довгота звука, основний тон, обертони, тембр, голосні звуки, приголосні звуки, ряд і піднесення голосних, проривні, щілинні (фрикативні), африкативні, носові, бокові, дрижачі, губні, передньо- (середньо-, задньо-) язикові, шумні, сонорні, палаталізовані приголосні звуки;*

склад, фонетичне слово, такт, синтагма, фонетична фраза, наголос, інтонація; позиційні фонетичні процеси, комбінаторні фонетичні процеси, редукція, акомодация, асиміляція, гаплогія, епентеза, протеза, метатеза, дієреза, фонетичні історичні чергування; фонологія, фонема, алофон, варіант фонемі, варіація фонемі, привативна фонемна опозиція, еквівалентна фонемна опозиція, градуальна фонемна опозиція; піктографія, ідеографія, фонографія, палеографія, графіка, орфографія.

Тема 6: Лексикологія. Слово як основна одиниця мови

Завдання:

I. Самостійно опрацюйте питання:

1. Омонімія. Суміжні з омонімією явища.
2. Фразеологія як розділ лексикології. Фразеологізм. Основні ознаки фразеологізму.
3. Класифікація фразеологізмів.
4. Лексикографія. Енциклопедичні й лінгвістичні словники.
5. Одномовні і багатомовні словники.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *лексикологія, семасіологія, ономасіологія, етимологія, фразеологія, ономастика, антропоніміка, топоніміка, лексикографія, слово, лексема, лексико-семантичний варіант, лексичне значення, денотативне значення, конотативне значення, контекстуальне значення, пряме значення, переносне значення, вільне значення, фразеологічно зв'язане значення, синтаксично зумовлене значення, конструктивно зумовлене значення, полісемія, метафора, метонімія, синекдоха, омоніми, омоформи, омофони, омографи, фразеологізм, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.*

Тема 7: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Синонімія.
2. Антонімія.
3. Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.
4. Лексико-семантичне поле.
5. Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми).
6. Причини історичних змін у лексиці. Архаїзми, історизми й неологізми.
7. Запозичення (матеріальне (лексичне) запозичення) і калькування, пряме й опосередковане запозичення, інтернаціоналізми.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *синоніми, синонімічний ряд, домінанта, абсолютні (повні) синоніми, часткові синоніми, антоніми, контрарні антоніми, комплементарні антоніми, контрадикторні антоніми, векторні антоніми, гіперо-гіпонімія, конверсія, конверсиви, лексико-семантичне поле, професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми, термін, архаїзми, історизми, неологізми, матеріальне (лексичне) запозичення, калькування, інтернаціоналізми, етимологія.*

Тема 8: Граматика

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Види морфем.
2. Частини мови. Критерії виділення частин мови.
3. Поняття словосполучення. Типи словосполучень.
4. Синтаксичні зв'язки слів.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *граматика, морфологія, синтаксис, дериватологія, граматичне значення, граматична категорія, граматичне значення, граматична форма, морфема, афікс, постфікс, інтерфікс, інфікс, циркумфікс, трансфікс, частини мови, словосполучення, валентність, узгодження, керування, координація, прилягання, тяжіння, інкорпорація, замикання, ізафет, предикативність, модальність, речення, актуальне членування речення.*

Рекомендації до виконання завдань для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи необхідно виконати в повному обсязі й подати на перевірку викладачу в окремому зошиті; думки викладати лаконічно, точно, змістовно й обґрунтовано.

Критерії оцінювання виконаних студентами завдань для самостійної роботи

Самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» оцінюється за такими параметрами:

5 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням методу аналізу. Студент самостійно працює з науковою літературою; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію.

4 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент працює із запропонованою науковою літературою; робить висновки. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень і прояву узагальнень.

3 бали – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент працює із запропонованою науковою літературою, але аналізує її недбало, без висвітлення поглядів різних науковців.

2 бали – завдання для самостійної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки.

1 бал – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок і позицій. Студент не вміє працювати з науковими джерелами і робити узагальнення.

0 балів – більшу частину самостійних завдань не виконано. Студент лише частково володіє навчальним матеріалом, не вміє чітко, лаконічно й послідовно висвітлювати його; не працює з науковими і навчальними джерелами.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Кожний модуль включає бали за *модульну контрольну роботу* (модульний контроль).

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в ЕНК.

Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Модульна контрольна робота містить 25 тестових завдань теоретико-практичного спрямування.

Критерії оцінювання виконання студентами модульних контрольних робіт

Правильна відповідь на одне тестове завдання – 1 бал (разом 25).

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль із навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» (залік).

Залікову оцінку студенти отримують на підставі результатів роботи протягом семестру: відвідування лекційних і практичних занять, результатів модульних контрольних робіт та виконання самостійних робіт.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Мовознавство як наука. Зміст і основні завдання курсу «Вступ до мовознавства».
2. Природа і сутність мови (біологічний, психічний та суспільний аспекти мови).
3. Мова і суспільство. Основні функції мови (мова як явище суспільне; загальнонародна мова та її диференціація; суспільні функції мови).
4. Поняття про знак. Основні властивості знака. Знаковий характер мови.
5. Проблема співвідношення мови і мислення. Мова і мовлення.
6. Система і структура мови (парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні відношення між мовними одиницями). Мовні рівні: основні й проміжні. Одиниці мови та їхні функції.
7. Поняття синхронії і діахронії. Закономірності розвитку мов (зовнішні та внутрішні причини розвитку мов; процеси диференціації та інтеграції; наслідки тривалого контактування мов: субстрат, суперстрат).
8. Проблема походження мови. Гіпотези щодо походження мови (звуконаслідувальна, звукосимволічна, вигукова, трудових вигуків, жестів, гіпотеза Ф.Енгельса).
9. Різноманітність мов світу і проблеми їхньої класифікації (за походженням, структурою, кількістю носіїв, наявністю писемності, ступенем вивчення, суспільними функціями).
10. Типологічна класифікація мов (критерії типологічної класифікації мов; характеристика типологічної класифікації мов А. і Ф. Шлегелів – В. фон Гумбольдта).
11. Порівняльно-історичне вивчення мов. Генеалогічна класифікація мов. Мовна сім'я, група, підгрупа.
12. Фонетика як лінгвістична дисципліна. Аспекти дослідження звукової будови мови: акустичний (фізичний), артикуляційний (психофізіологічний), лінгвістичний (функціональний).
13. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
14. Фонетичні процеси. Позиційні (редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних в кінці слова, протеза) і комбінаторні (асиміляція, дисиміляція, акомодация, дієреза, метатеза, епентеза, гаплогія) фонетичні зміни.
15. Поняття фонем. Функції та основні властивості фонем. Відмінність між звуком і фонемою. Диференційні та інтегральні ознаки фонем.
16. Лексикологія як розділ мовознавства. Слово як одиниця мови (характерні ознаки та функції). Слово і лексема.
17. Лексичне значення. Види лексичних значень за характером відношень до позначуваного об'єкта та синтагматичною зумовленістю. Слово і поняття.
18. Поняття полісемії. Причини виникнення багатозначності. Типи перенесення значення: метафора і метонімія.
19. Омонімія як лексико-семантичне явище. Критерії розмежування омонімії та полісемії. Класифікація омонімів. Міжмовні омоніми.
20. Загальна характеристика лексико-семантичних категорій: синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.
21. Лексико-семантична система мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення у лексикології. Поняття лексико-семантичного поля.
22. Фразеологія як розділ лексикології. Поняття фразеологізму. Типи фразеологічних одиниць.
23. Граматика як розділ мовознавства. Граматичні рівні мови. Основні граматичні одиниці.
24. Граматичне значення. Відмінність між лексичним і граматичним значеннями. Граматичні категорії. Класифікація граматичних категорій.
25. Поняття морфеми. Види морфем (за характером вичленовування у слові, вираження значень та функціональною ознакою).
26. Способи вираження граматичних значень: синтетичні способи.

27. Способи вираження граматичних значень: аналітичні способи.
28. Основні критерії виділення частин мови. Загальна класифікація частин мови.
29. Поняття словосполучення. Типи словосполучень (за характером зв'язку між компонентами, будовою, формою підрядного зв'язку, типом семантико-синтаксичних відношень). Синтаксичні зв'язки слів (предикативний, сурядний, підрядний).
30. Речення. Основні ознаки речення. Типи речень. Актуальне членування речення.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни «Вступ до мовознавства»

Разом: лекції – 8 год., семінарські заняття – 8 год., практичні заняття – 12 год., самостійна робота – 28 год., МКР – 4 год., залік

Тиждень	I-II	III-IV	V-VI	VII-VIII	IX-X	XI-XII	XIII-XIV	XV-XVI	
Модулі	Змістовий модуль I			Змістовий модуль II					
Назва модуля	Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови			Структурні елементи мовної системи					
Кількість балів за модуль	92 балів			122 балів					
Лекції	Лекц. 1	Лекц. 2	Лекц. 3				Лекц.4		
Години	2 год.	2 год.	2 год.				2 год.		
Теми лекцій	Мовознавство як наука. «Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна (1 б.)	Природа, сутність, функції та будова мови (1 б.)	Мови світу, їх вивчення та класифікація (1 б.)				Грамматика. Граматичні одиниці, граматичні форми, граматичні категорії (1 б.)		
Теми практичних занять	Мовознавство як наука. Природа, сутність та функції мови (11 б.)	Мова як знакова система. Основні лінгвістичні антиномії (11 б.)	Походження і розвиток мови. (11 б.) Загальна характеристика мов світу. Класифікація мов (11 б.)	Фонетика як розділ мовознавства. Одиниці фонетики (11 б.)	Фонологія. Мова і письмо. Графіка і орфографія (11 б.)	Лексикологія. Слово як основна одиниця мови (11 б.)	Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови мовлення (11 б.)	Грамматика (11 б б.)	Способи вираження граматичних значень. Частини мови. Речення (11 б.)
Самост. робота	5*4=20 балів			5*6=30 балів					
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)			Модульна контрольна робота 2 (25 балів)					
Підсумк. контр.	Залік								

8. Рекомендовані джерела

Основна література

1. Вступ до мовознавства : підручник / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської. Київ : Академія, 2016. 318с.
2. Класичні мови і сучасне мовознавство : хрестоматія для студентів- класиків / упоряд.: Голубовська І. О., Шовковий В. М. Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2015. 399 с.
3. Корольов І. Р. Вступ до мовознавства. Практикум: навч. посіб. / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської . Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2018. 27 с.
4. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. — К.: ВЦ «Академія», 2006. – 336 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2014. 368с.

Додаткова

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2006. 143 с.
3. Бережняк В.М. Лекції зі вступу до мовознавства в таблицях: навчально-методичний посібник. Ніжин, 2001. 52 с.
4. Булаховський К. А. Цікаве мовознавство / 2-е вид., перероб. і розшир. Львів : Апріорі, 2019. 199 с.
5. Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства : навч. посібник для студ. ВНЗ. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. 358 с.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
7. Дрогомирецький П. П., Пена Л. І. Вступ до мовознавства: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 102 с.
8. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посіб. Х. : Мадрид, 2016. 220 с.
9. Лінгвістичний аналіз : практикум : навч. посібник / За ред. Г. Р. Передрій. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 212 с.
10. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
11. Монжалеї Т. К. Вступ до мовознавства: навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 184 с.
12. Петровська С. С. Вступ до мовознавства : навч.-метод. комплекс : для студ. ф-ту інозем. філології. У 3-х ч. [4-е вид., випр. і доп.]. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2016. Ч. 1. 155 с.
13. Русаченко Н.П. Статус морфології в системі мовних рівнів. *Сучасні тенденції розвитку мов*: Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Вип.5. К., 2011. С. 236-241.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Скаб М. С. Вступ до мовознавства. Практикум : навч. посібник. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. 103 с.
16. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.
17. Сулейменов О. О. Мова письма. Погляд в доісторію – про походження писемності і мови Малого людства. К. : Юніверс, 2006. 471 с.
18. Терехова Д. І. Вступ до мовознавства : навч. посібн. Полтава : «Полтавський літератор», 2012. 224 с.

19. Тищенко К. Основи мовознавства : системний підручник. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. 308 с.
20. Швачко С.О., Кобякова І. К. Вступ до мовознавства : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2006. 224 с.
21. Шевельов Ю. Вибрані праці : кн. 1 : Мовознавство / упоряд. Л. Масенко. К. : Києво-Могилянська академія, 2008. 584 с.
22. Ющук І. П. Вступ до мовознавства. К. : Рута, 2000. 128 с.
23. Lakoff G. Johnson M. Metaphors We Live By. University of Chicago Press, 1980; London, 2003.
24. Lyons, John. New Horizons in Linguistics. New York, 1983.

Довідкова

1. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. Голянич, Р. Стефурак, І. Бабій. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
2. Загнітко, А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
3. Левицький Ю.М. Мови світу: Енциклопедичний довідник. Львів : Місіонер, 1998. 204 с.
4. Плющ М. Я., Макарець Ю. С. Українсько-англійський, англійсько-український словник-мінімум лінгвістичних термінів Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 303 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 718 с.
6. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. 824 с.
7. Ухаль М. М. Словник лінгвістичних термінів. Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2015. 223с.

Інтернет-ресурси

1. [Лінгвістичний портал](#)
2. [Центр культури української мови](#)
3. [Український лінгвістичний портал. «Словники України» on-line \(Словозміна. Синонімія. Фразеологія\)](#)
4. [Український мовно-інформаційний фонд НАН України \(Ресурси сайту\)](#)